

**Wirt
Gżirtna**

*Ġużeppi M.
Bezzina*

IL-MUŻEW TAL-FOLKLOR (It-Tielet Parti)

Tifkiriet ta' l-imghoddi

Kemm iġbuli tifkiriet sbieħ dawn iċ-ċumbini. Meta kont għadni tifel żgħir kont nintasab mhaxken m'ommi hdejn il-bieb ta' barra taht il-hasira għall-frisk f'dawk il-ġranet qliel tas-sajf, u filwaqt li hi kienet taħdem il-bizzilla b'dawk subgħajha bieżla jdommu l-hajt fuq il-mostra li kien ikollha mqabba fuq it-trajbu, jien kont nimla iċ-ċumbini bil-hajt bir-raddiena. Waqt dan il-hin kienet tgħannili xi għanja helwa jew erhila tkanta siltiet mill-operetti li fi żmienha kienu popolari hafna u li anke hi kienet hadet sehem fihom.

Waqt li l-imrieżaq irraq tax-xemx kienu jgħaddu minn bejn il-qasab tal-hasira biex jahbtu ma' l-art friska tas-siment, fejn jien bit-tharrik ta' saqajja kont nipprova ma nhallihomx jaslu, kont nisma' l-lehen melodjuż tagħha:

*Spiccatlek l-arja li kellek
U t-triqat ta' hdejn San Ġorġ.
X'tambiha hajtek god-dinja
Jekk ma hadtx lil min kont thobb?*

Jew inkella minn operetta:

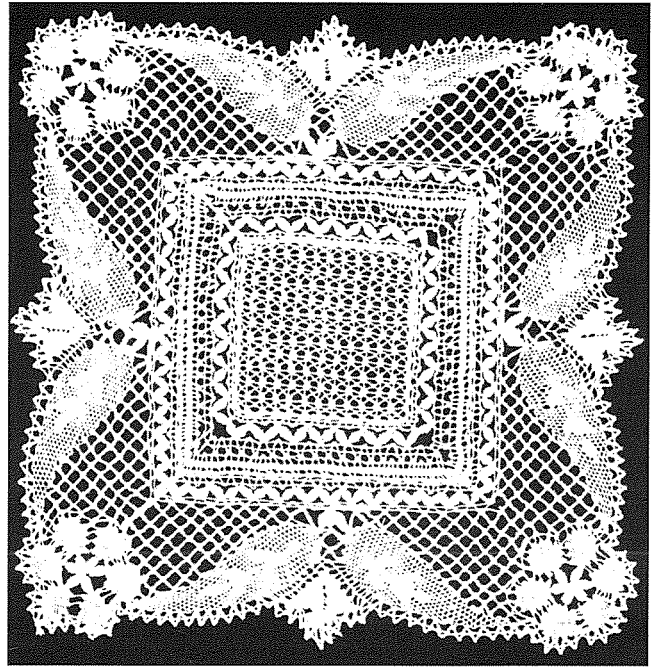
*Hsejjes ta' kordi qed nisma' l-lejla
żgur li hadd ma nduna b'Ġanni tan-Nejna.
Hemm David miegħu jhanxar ukoll
Ma tistax tifhmu għax dejjem igorr.
Imbagħad xi ngħidu Ġoġo kif sar
Ma tistax tgħidlu Sur Gallinar.
Qisu ċumnija, Ċikku ta' Kwjeta
Għad flok li b'pipa narawh bi tlieta.*

“O żmien helu kif għaddejti...” Naturalment dawn l-ismijiet imsemmija bil-laqam tagħhom, illum, bħall-għażiża ommi qed jistrieħu fi hdan il-Mulej. Kemm kien kollox sempliċi u sabiħ.

Il-bizzilla

Il-kamra żgħira li jmiss hija miżghuda b'dak kollu li għandu x'jaqsam max-xogħol tal-bizzilla. L-ewwel ma jolqot lil dak li jkun huwa trajbu ta' daqs immens li jimla din il-kmajra minn naha għal oħra. Dan it-trajbu kien jintuża mit-tfajliet li kienu jmorru jitgħallmu l-bizzilla, ir-rakmu u artigjanat iehor fil-*Casa Industriale* li kienet fix-Xagħra, Għawdex. Fuq dan it-tip ta' trajbu kienet tinhadem ngħidu ahna, il-bizzilla ta' l-albi tal-qassisin jew xi tvalja tal-bizzilla għal xi mejda kbira tal-kawba. Ġie li kienu jkunu żewġ tfajliet jew tlieta jahdmu fuq dan it-trajbu fuq l-istess biċċa xogħol.

F'rokna minnhom hemm trajbu żgħir poġġut fuq maqgħad tas-soda u jserrah mad-dahar tiegħu. Mal-hitan hemm imdendla bosta kwadri li fihom ix-xempji jew il-mostri jew id-disinni li fuqhom tinhadem il-bizzilla. Dawn huma ta' għamliet u kobor differenti, imma l-aktar li jispikka fuqhom hu s-salib bi tmien ponot tal-kavallieri. Ghalkemm huma hafna l-Maltin li japprezzaw il-bizzilla u jordnawha, imma l-aktar li ssib il-bejgħ tagħha huwa fis-suq turistiku, għalhekk jidher ta' spiss is-salib tal-kavallieri fuqhom bhala l-emblema Maltija.

Biċċa xogħol tal-Bizzilla

(Ritratt mehed mill-ktieb "Gozo Lace" ta' Consiglia Azzopardi)

In-newl

Mix-xogħol tal-bizzilla nidhlu fil-hdim tan-newl. Kienu bosta n-nisa li fil-passat qalghu l-ghixien tal-familja mill-hidma tagħhom fuq in-newl. Speċjalment nisa romol li kien ehfef għalihom li jaqilghu x'jieklu mid-dar waqt li jieħdu hsieb uliedhom żgħar u kbar. Kien hemm nisa li batew tassew. L-ghodda tan-newl li hemm esebit f'din il-kamra hija maħduma kollha mill-injam. Kienu jintisgu fuqha għadd bla qies ta' drappijiet għal kull użu fil-hajja ta' kuljum, ngħidu aħna, veres hoxnin tas-suf tan-nagħaġ bid-disinn lixx jew imqabbeż fuqhom, u li kienu jinhietu flimkien u jagħmlu kutri sbieħ u jsaħħnu li ma kienx ikun hemm bżonn ta' ebda kwilt. Kienu jintisgu bosta drappijiet kuluriti wkoll kif jindikaw s-suf li naraw f'wahda mill-qfief li hemm f'din il-kamra.

Naturalment fil-kamra naraw xi hwejjeġ li huma marbuta man-newl bħal-moxt tan-newl, imħalel li fuqhom kienu jaħdmu l-imħalla, u vetrini li fihom insibu pasturi li juru xogħol marbut mal-preparazzjoni tal-insiġ. Ta' nteress insibu l-pasturi li qed juru raġel idoqq it-tajjar, bħalma diġa ddiskrivejt aktar 'l fuq, mara taħdem in-newl, u ohra tiġbed it-tajjar mill-fosdqa, mekkuk tan-nisġa kif ukoll iċ-ċikk.

Il-ħaddied

Kif wiehed jinżel isfel, fuq ix-xellug jilmah il-hanut tal-ħaddied. Hemm il-forġa li ma' ġenbha jidher il-menfah biex irewwah il-faħam u jzommu jhegġeġ biex fih jissahhan sa ma jihmar il-ħadid biex ikun jista' jieħu l-forma li jkun irid il-ħaddied.

Hdejn il-forġa hemm kif wiehed jistenna l-inkwina li fuqha l-ħaddied kien jagħti l-forma lill-ħadid flimkien ma' għadd ta' għodod li kienu jintużaw għall-istess xogħol. Karatteristika mal-hanut tax-xogħol tal-ħaddied huwa l-kulur iswed. Donnu kollox jieħu l-kulur tal-faħam. Kienet timpresjonani d-dehra tal-ħaddied quddiem il-forġa, liebes sidrija tal-flanella, b'dawk idejha godlija johroġ il-virga hamra nar minn qalb l-ġamar li b'dik il-fjamma baxxa jispikka f'dik is-swidija kollha, w iqieghdha fuq l-inkwina. U erħilu mbagħad isammarr b'mazza tal-ħadid u jsawwarha fil-forma li jkun jixtieq. Imbagħad jgħoddosha go barmil taż-żingu mimli bl-ilma biex ikessahha, u f'salt wiehed tara dahna bajda flimkien mal-hoss li tisma' x'hin tmiss il-ħadid jikwi ma' l-ilma.

Tgħoddhom fuq is-swaba ta' id wahda l-ħaddieda li ssib illum, għalkemm xogħolhom għadu mfittex sewwa, speċjalment fl-irrangar tal-bini antik, li m'huwiex ftit.

Il-mastrudaxxa

Kontra x-xogħol tal-haddied, mastrudaxxi għadek issib kemm trid, anzi ngħid għalija, illum bl-għodod moderni li hawn u bil-mod kif qed jinħadem ix-xogħol nahseb li nibtu aktar. Veru li f'dan il-każ, spiċċat it-tbatija f'dak li hu sserran ta' l-injam, mincotti u xogħol iehor magħmul bl-idejn. Imma dak tal-haddied naqas għax prattikament kollox għadu jsir bis-shana tan-nar u bix-xogħol tal-idejn. Intant meta wiehed iħares fil-hanut tal-mastrudaxxa li jinsab f'dan is-sular tal-mużew wiehed jara hanut armat kif kien ikun fl-antik. Qisu għadu kemm telaq l-imghallem, biċ-ċana mhollija fl-art tistenna l-lavrant biex inaddaf qabel ma jitlaq lejn id-dar wara ġurnata xogħol. Hemm il-bank ta' l-injam bil-morsa ta' l-injam ukoll, varloppi għall-inċanar tal-injam, srieraq ta' kobor differenti, ċani tal-injam, furtaturi u kull tip ta' għodod li wiehed jista' jara f'hanut bħal dan.

Kienet sengħa mfittxija minn hafna speċjalment minn ġuvintur li riedu jiehdu l-istat taż-żwieġ. Kienu jintefgħu ma' xi mghallem gwapp biex jitgħallmu s-sengħa, imbagħad jekk ikun jaqblilhom u jkunu mhallsin mhux hażin jibqgħu miegħu, jew jekk kienu jkunu ġemmghu xi sold jippruwaw jifthu hanut għal rashom. Kienu jkunu hafna kburin bix-xogħol tagħhom u kien ikollhom għalxiex. Harsu ftit kemm iġġib flus illum l-għamara antika.

Xogħol tal-ġebel

Il-kuridur li jiehdok sa l-aħħar kamra ta' dan is-sular huwa dedikat għax-xogħol tal-ġebel. Mal-hitan naraw għodod marbuta ma' dan ix-xogħol, bħal ngħidu aħna l-imterqa, ir-raxketta u l-ispnar li bihom kienu

jaqtgħu l-ġebel fil-barrieri. Illum, għalkemm ix-xogħol tal-ġebel għadu wiehed mill-iktar iebes, dari kien bil-bosta aktar. Habib tiegħi li illum m'għadux magħna kien jgħidli li kien iqum fid-dlam, ipogġi nofs ħobża, ġobna jew tnejn maħsula xi tadama friska meta jkun żmien jew imqadda fi żminijet ohra u flixkun ilma fi xkora, jitfa' kollox wara spallejh u jitlaq għal għonq it-triq bil-mixi lejn il-barriera fejn kien jahdem xogħol iebes għal ftit soldi minn x'hin titla' sa ma tinzel ix-xemx. Kemm għaraq u tbatija ma' kull vaża, kantun, xriek jew ċangatura li nqatgħu mill-fond tal-barrieri.

Il-bennejja u l-manwali kienu sa ftit taż-żmien ilu jinqatlu bix-xogħol biex itellgħu binja. U l-bini mhux dejjem kien ta' l-istess kobor u għoli. Kważi kulhadd jiftakar il-manwal iġorr xi blata ta' bieb jew tieqa jew xi kantun wara li jkunu naġġruhom n-naġġara u jwiżżnuhom fuq spallejh wiesgħin, u jitla' bil-poża kollha sellum wiesa' bi skalluni maqlubin kemm xejn 'il barra u spazji dojoq bejn waħda w ohra, biex ma jkollux għalfejn jerfa' hafna saqajh. Il-manwali kienu jdawwru terħa ssikata madwar qaddhom biex jevitaw li jinfetqu.

L-aħħar kamra f'dan is-sular żgur li toġġob lil bosta għax fiha żewġ vetrini mimlija bil-ġugarelli. Is-sabiha hi li dawn il-ġugarelli huma maħduma kollha mill-ġebli tal-franka. Kemm paċenzja u taħbil il-moħħ hađu lil min hadimhom. Imma meta wiehed ikun jaf b'liema mħabba saru, jagħraf x'hemm warajhom. Ġejt imgharraf li dawn inhadmu minn ħabsi li, ovvjament, ma kellux x'jibgħat lil uliedu hlief dawn il-ġugarelli li bil-hila ta' jdejh irnexxielu johloq għalihom fiz-żmien li dam mifrud minnhom. X'gest sabih. Jidhru wkoll partijiet minn gallarija antika kif ukoll statwa ta' San Ġużepp bil-Bambin Gesù li minnhom insibu f'xi niċċa mal-bini tagħna.